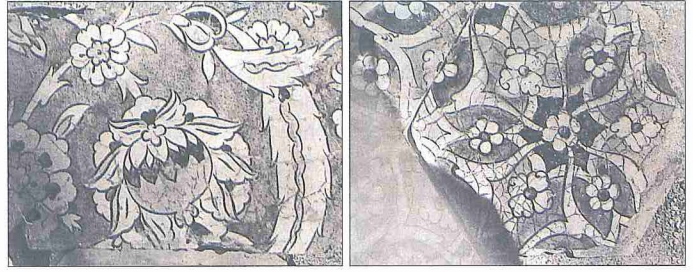

re ile bir dershaneden ibaret olduğu belirtilen yapıda Uluçam köşedekilerle birlikte toplam hücre sayısının on beş olduğunu bildirmektedir.

Türbe. Caminin doğu tarafında bulunan ve kapının yanında kartuş içindeki kitâbeden Mardinli Şa'bân b. Abdullah tarafından yapıldığı anlaşılan Hüsrev Paşa'nın türbesi sekizgen planlı kesme taştan bir binadır. Türbe kapısının diğer tarafında mimar kitâbesinin simetriğinde ise şu kitâbe yer alır: "el-Mü'minü hayyün fi'd-dâreyn" (Mümin iki dünyada da diridir). Üstü sivri külâhlı olan yapının içinde ise kubbe vardır. Türbe kapısı üstünde Türkçe kitâbesi yer almıştır. Her cephesinde dilimli boşaltma kemeri içinde bir penceresi bulunan bu küçük mimari eser genel görüntüsüyle yapıldığı yılların klasik Osmanlı-Türk mimari üslûbuna uymayan bir karaktere sahiptir.

Van'daki Hüsrev Paşa Camii şimdiye kadar sanat tarihi bakımından yeterli derecede incelenmediği gibi iyi bir rölevesi de henüz yayımlanmamıştır. Nisbetleri ve dış hatları Osmanlı ve Mimar Sinan'ın üslûbuna oldukça aykırı düşen eserin en doğudaki âbidevi yapılardan biri olarak üzerinde durulması gerekmektedir.

Hüsrev Paşa
Külliyesi
kazısında
bulunan
bazı çini
örnekleri
(Van Müzesi)

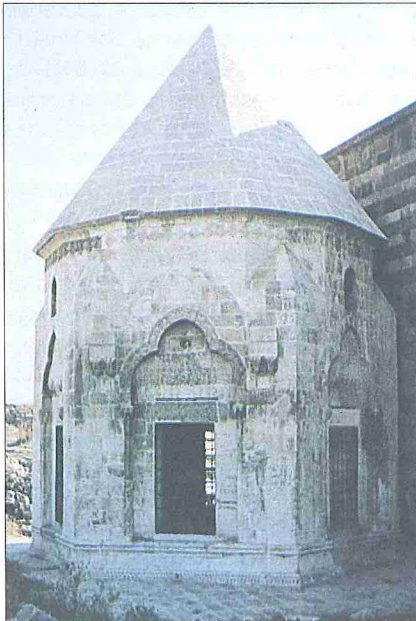

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 27; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 181-182; *Sicill-i Osmânî*, II, 273; Danişmend, *Kronoloji*, III, 14, 21, 36, 53, 104; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri: 1578-1590*, İstanbul 1962, bk. İndeks; H. E. B. Lynch, *Armenia, Travels and Studies*, Beirut 1967, II, 105; *Van İl Yıllığı: 1967*, Ankara 1968, s. 149; Cengiz Alper, *Çeşitli Yönleriyle Van*, Ankara 1974, s. 39; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 283; Cavit Türkoğlu, *Tarihte Van*, Van, ts. (eserde sayfalar numaralandırılmamış); Ali Sâim Ülgen, *Mimar Sinan Eserleri*, Ankara, ts., I, lv. 85-87; Taner Tarhan, "Van Kalesi ve Eski Van Şehrinin Millî Park Projesine Dair Önçalışmalar, I-Anıt Yapılar", *Araştırma Sonuçları Toplantısı III*, Ankara 1985, s. 317-320; Abdüsselâm Uluçam, "Hüsrev Paşa Külliyesi", *Dünyada Van*, sy. 5, Van 1994, s. 11-13; Rahmi Hüseyin Ünal, "Türk Döneminde Van", *Van*, Ankara 1995, s. 111, 114, 117, 118, 131, 149; Selçuk Güzeloğlu, *Tanrı Halidi'nin Başkenti: Van ve Çevresine Tarihî ve Arkeolojik Bir Bakış*, İstanbul 1996, s. 35-36; G. Raby, "Diyarbakır: A Rival to Iznik-A Sixteenth Century Tile Industry in Eastern Anatolia", *Istanbul Mitteilungen*, sy. 27-28, İstanbul 1977-78, s. 435, lv. 150-151.

SEMÂVİ EYİCE

Hüsrev Paşa Türbesi - Van

HÜSREV PAŞA KÜTÜPHANESİ

Koca Hüsrev Paşa (ö. 1855) tarafından
İstanbul Eyüp'teki
külliyesinde kurulan kütüphane.

II. Mahmud ve Abdülmecid dönemlerinin önde gelen devlet adamlarından olan Hüsrev Paşa'nın Eyüp Bostan İskelesi'nde inşa ettirdiği bina 1255 (1839) yılından itibaren kütüphane olarak faaliyet göstermiştir. Kütüphanenin vakfiyesi 15 Şâban 1270 (13 Mayıs 1854) tarihinde düzenlenmiş olup kitapların üzerindeki vakıf mührü 1271 (1855) yılını göstermektedir. Hüsrev Paşa, vakfiyede talebeler ve diğer kimseler için 1015 cilt kitap vakfettiğini bildirmektedir. Ancak daha sonraki ilâvelerle bu kütüphanede 714'ü yazma, 445'i basma olmak üzere toplam 1159 kitap bulunduğu tesbit edilmiştir. Basma kitapların fihristi II. Abdülhamid devrin-

de *Defter-i Kütübhâne-i Hüsrev Paşa* (İstanbul, ts.) adıyla yayımlanmıştır. Kütüphanede bulunan kitaplar 935 sıra numarasına kadar numaralanmıştır. Vakıf mühründe "Mine'l-kütübî'iletî vakafehâ abdül-fakir ilâ keremi rabbihî'l-gafûr şeyhül-vüzerâ Mehmed Hüsrev Paşa encâhullâhü sübhânehû mimmâ yehâf 1271" ibaresi yer almaktadır.

Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ndeki kitaplar 1914 yılında Sultanselim'deki Medresetül-mütehasşısın'e, 1918'de Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. 1924 yılında çıkarılan Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile kütüphanelerin Maarif Vekâleti'ne devredilmesinden sonra kitaplar Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ne iade edilmiş, aynı yıl Eyüp Sultan Camii, Mihrişah Sultan, Beşir Ağa, Esmihan (İsmihan) Sultan, Hasan Hüsnü Paşa kütüphaneleri de bu kütüphaneye bağlanmıştır.

Vakfiyeye göre Hüsrev Paşa Kütüphanesi'nde bulunan üç hâfız-ı kütüb, okuyuculara kitap verilmesi hizmeti yanında kitapların korunmasıyla da görevliydi. Birinci hâfız-ı kütübe 500, ikinci hâfız-ı kütübe 200, üçüncü hâfız-ı kütübe 100 kuruş aylık tahsis edilmiş olup bu ücretler o dönemdeki emsallerinden yüksek tutulmuştur.

Kütüphane binasının Haliç'e yakın olması kitapların rutubetten etkilenmesine sebep olduğundan Hüsrev Paşa kitapları ile buraya bağlı olan kütüphaneler 1957 yılında tekrar Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Daha sonra uzunca bir süre Eyüp İlçe Halk Kütüphanesi olarak kullanılan yapı bakımsız ve harap du-

Hüsrev Paşa
Kütüphanesi'nin
vakıf mührü

ruma gelince 1985 yılında terkedilmiştir. 1990'da kısmen tamir edilerek kubbeleri kurşunla kaplanan yapının kullanım hakkını Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alan Kültür Bakanlığı burada herhangi bir hizmet vermediğinden bina halen boş durmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, nr. 214, 747; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 71-72; Danişmend, *Kronoloji*, V, 75; Özege, *Katalog*, I, 256; Günay Kut – Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara 1984, s. 98-99; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, II, 41; R. Tuba Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi* (doktora tezi, 1995, İÜ Ed. Fak.), s. 14-15, 108; Behçet Ünsal, "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimarî Yöntemi", *VD*, XVIII (1984), s. 101; Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa", *İA*, V/1, s. 615; Ahmed Ağin, "Eyyubsultan Kütübhaneleri", *İst.A*, X, 5460; M. Baha Tanman, "Hüsrev Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, IV, 109-110.

ATILLA ÇETİN

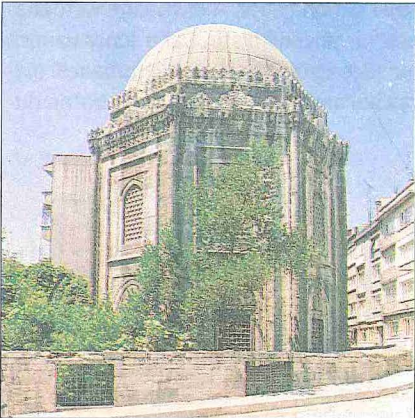
HÜSREV PAŞA TÜRBESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılda yapılmış
Mimar Sinan eseri türbe.

Fatih ilçesinin Yenibahçe vadisine (günümüzde Vatan caddesi) inen yamacında bulunmaktadır. Yakınında yine Mimar Sinan'ın yapısı Bâli Paşa Camii ile su yolları emini Neccar Mehmed Efendi'nin türbesi vardır.

Türbe Diyarbekir, Halep, Şam beylerbeyi olan, Rumeli beylerbeyliğine kadar yükselerek ikinci vezir mertebesine ulaşan Deli Hüsrev Paşa tarafından yaptırıl-

Hüsrev Paşa Türbesi – Fatih / İstanbul

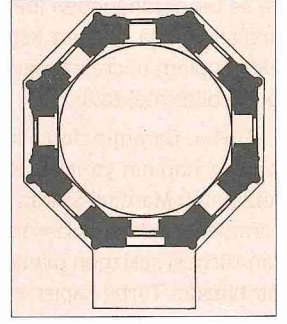

mıştır. Türbenin kapısı üstündeki alınlıkta iki satır halindeki kitâbe bulunmaktadır. Burada "Mezâr-ı Hüsrev Paşa rahmetullâhi aleyh" yazısından sonra, "Hak kıyâmette inâyet eylesin / Mustafâ ona şefâat eylesin // İştienler dediler târîhini / Dâim Allâh ona rahmet eylesin, 952" şeklindeki tarih beyitleri yazılıdır. Genellikle Hüsrev Paşa'nın ölüm tarihi 951 (1544) olarak bilindiğinden kitâbedeki 952 (1545) tarihi şaşırtıcıdır. Hüsrev Paşa Türbesi, eserlerinin adlarını veren çeşitli tezkirelerden açıkça anlaşıldığına göre Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

Hüseyin Ayvansarâyî, Hüsrev Paşa Türbesi yakınında olan Bâli Paşa Camii'nden bahsederken IV. Murad dönemi sadrazamlarından Tokat'ta idam edilen Hüsrev Paşa'nın bu türbeye gömüldüğünü yazmıştır. Sonraları bu esere ilâveler yapan Satı Efendi, bu bilginin doğruluğuna inanarak aynı yere Sadrazam Hüsrev Paşa'nın biyografisini de eklemiştir. Bu sebeple Sadrazam Hüsrev Paşa'nın kesik başının bu türbeye gömülmüş olabileceği düşünülebilir.

Türbenin bulunduğu bölge, XVI. yüzyılda itibarlı bir semt sayılıyordu. Nitekim Mimar Sinan kendi vakfı olan mescidini de burada inşa etmişti. Ayrıca Hüsrev Paşa Türbesi'nin yakınında aynı vezirin yaptırdığı bir de çarşısı bulunduğu bilinmektedir. Yine onun vakfı olarak burada bir de sıbyan mektebi vardı. Evliya Çelebi, İstanbul'daki mekteplerden sadece birkaçının adını bildirirken Yenibahçe yakınında olan Hüsrev Pâşâ-yı Atîk Mektebi'nin manzum kitâbesini vermektedir: "İzz ü ikbâl ile Hüsrev Pâşâ / Mektebi yaptı ede Hak bâki / Dedi bir kâmil ol dem târîhini / Dâr-ı tahsil-i kelâm-ı bâki, sene 947". Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin camiler bölümünde Aksaray semti yakınında Hüsrev Paşa-yı Atîk Camii'nin de adını verir. Bu cami gibi sıbyan mektebi ve çarşısı da zamanla bütünüyle yok olmuştur.

Osmanlı dönemi boyunca Halîç kıyılarından başlayıp Marmara'ya doğru ilerleyen büyük yangın felâketleri İstanbul'un bu semtini sardığında Hüsrev Paşa Türbesi ve çarşısı zarar görmüştür. Son olarak 1918 yılındaki bir yangında türbe tekrar alevlerin arasında kalarak mimarisi bir defa daha zedelenmiştir. Uzun yıllar yangın yeri ortasında harap ve bakımsız halde kalan türbe 1950'de bir dereceye kadar tamir edilmiştir. İçinde hiçbir mefruşat ve sanduka kalmayan türbenin etrafını çeviren kesme küfeki taştan pencere duvar da yakın tarihlerde yenilenmiştir.

Hüsrev Paşa
Türbesi'nin
planı

Türbe içten ve dıştan sekizgen planda küfeki taşından yapılmıştır. Kapının bulunduğu cephe hariç yedi cephesinde altı üstlü, sivri kemerli iki pencere açılmıştır. Köşelerde sütunçe şeklinde pâyeler yapılmış, her cephe silmelerle çerçeveselenmiştir. Giriş iç içe birkaç silme ile belirtilmiş, bunun içindeki değişik profilli bir kemerle taçlandırılmıştır. Esas giriş çift renkli taşlardan geçmeli bir yay kemere sahiptir. Üstünde ise kitâbe yer alır. Duvarların en üst kenarında mukarnaslı bir korniş dolaşır. Bunun üstünde her cephe- de tekrarlanan alınlıklar ve taştan yontulma tomurcuklar sıralanmaktadır. Kurşun kaplı kubbe, daha dar çaplı ve dış yüzü kabartma süslemeli mahya hattı tomurcuklarla bezenmiş sağır bir kasağa oturur. Girişin önünde kubbeli ve iki sütuna dayanan bir revak olması düşünülse de böyle bir mimari elemanın ewelce olduğunu belli edecek hiçbir ize rastlanmamıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi, belki sadece duvara saplanmış bir çift praçola dayanan ahşap bir saçağın olabileceğini belirtmektedir.

Dış mimarisi o dönemdeki türbelerde pek görülmemiş bir derecede gösterişli ve zengin surette bezenmiş olan Hüsrev Paşa Türbesi'nin ilk yapıldığında bazı kalıntılarını gösterdiği gibi iç duvarları da herhalde çinilerle kaplıydı. Kubbedeki kalem işi nakışlar ise geçen yüzyılda yapılmıştır. İçeride kubbeye geçiş mukarnaslı bir korniş şeridiyle sağlanmıştır.

Türbenin yanında hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmeyen bir de Rifâî tekkesi bulunuyordu. Hazîrede, son şeyhinin basit ahşap türbesinden başka herhalde hepsi aynı yıl bir salgında ölen 1109 (1697-98) tarihli Seyyid Mehmed Efendi ile kızlarına ait kabirler mevcuttu. Bu hazîrede ayrıca XIX. yüzyıla ait birkaç mezar taşı daha tesbit edilmiştir.

Hüsrev Paşa Türbesi Mimar Sinan'ın ilk yıllarına aittir. Onun çok daha ünlü kişiler için yaptığı türbelerin sadeliği görüldüğünde bu yapının gösterişli oluşu hayret